

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาถึงอุปสรรคทางการค้าในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจที่นำมาเป็นแนวทางในการศึกษา ประกอบด้วยทฤษฎีและแนวคิด ดังนี้

2.1.1 กฎการค้าได้เปรียบสัมบูรณ์ (Law of Absolute Advantage)⁽⁷⁾

ในหนังสือความมั่งคั่งของนานาชาติ อดัม สมิท ได้อธิบายว่า ประเทศจะได้รับผลประโยชน์จากการค้าก็ต่อเมื่อมีการค้าเสรี (Free Trade) และสนับสนุนนโยบายที่เรียกว่า Laissez-fair คือ ในระบบเศรษฐกิจ รัฐเข้าไปยุ่งเกี่ยวในกิจกรรมทางเศรษฐกิจน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ การค้าเสรีสนับสนุนโดยการแบ่งแยกแรงงาน (Division of labor) และความชำนาญเฉพาะอย่าง (Specialization) จึงทำให้ทรัพยากรของโลกมีการจัดสรรและนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อการผลิตสินค้าซึ่งในที่สุดจะทำให้เกิดสวัสดิการสูงที่สุด

2.1.2 ทฤษฎีผลประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ (Theory of Comparative Advantage)⁽⁸⁾

ทฤษฎีผลประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ของเดวิด ริคาร์โด เป็นทฤษฎีที่มีชื่อเสียงที่อธิบายแบบแผนของการค้าระหว่างประเทศได้อย่างชัดเจน และเป็นที่ยอมรับนับถือกันโดยทั่วไปในสมัยนั้น ในหนังสือ “Principles of Political Economy and Taxation” (1817) โดยริคาร์โด เสนอแบบจำลอง (Model) ที่ง่ายและเห็นได้ชัดเจนในการอธิบายการค้าระหว่างประเทศ โดยมีข้อสมมติที่เหมือนกับข้อสมมติของกฎการค้าได้เปรียบสัมบูรณ์ของ อดัม สมิท

2.1.3 เปรียบเทียบการค้าชายแดนกับ GPP⁽⁹⁾ และ GRP⁽¹⁰⁾

การเปรียบเทียบมูลค่าการค้าระหว่างของแต่ละจังหวัดในหกจังหวัดภาคเหนือตอนบน กับ GPP และมูลค่าการส่งออกรวมของหกจังหวัดภาคเหนือตอนบนกับ GRP

^{(7)และ(8)} ศรีวงศ์ สุมิตร, สาลินี วรบัณฑิต เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (หน้า 15 และ 19)

⁽⁹⁾ GROSS PROVINCIAL PRODUCT AT CONSTANT 1998 PRICE

⁽¹⁰⁾ GROSS REGIONAL PRODUCT AT CONSTANT 1998 PRICE

เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงด้านการส่งออกเป็นไปอย่างมีทิศทางและน่าเชื่อถือ โดยใช้หลักการคำนวณดังนี้

1) เปรียบเทียบระหว่าง GPP กับมูลค่าการส่งออกของแต่ละจังหวัดในทกจังหวัดภาคเหนือตอนบน

$$PR = (PE / GPP) \times 100$$

PR (Provincial Ratio) = สัดส่วนการส่งออกของจังหวัดเมื่อเทียบกับ GPP มีหน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์

PE (Provincial Export) = มูลค่าการส่งออกของแต่ละจังหวัด

GPP = ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด

2) เปรียบเทียบระหว่าง GRP กับมูลค่าการส่งออกรวมของทกจังหวัดภาคเหนือตอนบน

$$NR = (NE / GRP) \times 100$$

NR (Northern Ratio) = สัดส่วนการส่งออกรวมของทกจังหวัดภาคเหนือตอนบน เมื่อเทียบกับ GRP มีหน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์

NE (Northern Export) = มูลค่าการส่งออกรวมของทก

จังหวัดภาคเหนือตอนบน

GRP = ผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคเหนือตอนบน

2.2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาถึงอุปสรรคทางการค้าในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2541) ได้ทำการศึกษาโครงการกลยุทธ์และแนวทางประสานความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการเกษตรในระยะยาว ผลการศึกษาพบว่า พม่ามีศักยภาพในการผลิตด้านเกษตรใกล้เคียงไทยที่สุด และมีศักยภาพสูงกว่าไทยมากในพืชหลัก เช่น ข้าว พืชไร่ และประมง แต่นโยบายเป็นอุปสรรคบันทอนศักยภาพในการส่งออก ส่วนจีนตอนใต้ (ยูนนาน) ได้เปรียบเทียบทางเกษตร ประเภท ผัก ดอกไม้ ผลไม้เขตหนาว มันฝรั่ง หอม และกระเทียม แต่มีอุปสรรค

ด้านการคมนาคมมาก ในขณะที่ลาวมีศักยภาพได้เปรียบในผลิตภัณฑ์ใหญ่ ด้านสู่ทางการลงทุนในพม่าควรเป็นประเภทวัตถุดิบ เนื่องจากสินค้าเกษตรแปรรูปในพม่าเพื่อส่งออกไปยังประเทศที่สามไม่น่าจะเป็นโอกาสที่ดีเพราะพม่าขาดเงินตราต่างประเทศมาก ส่วนลาวมีโอกาสพัฒนาไปสู่ตัวร่วมกับไทย สำหรับยุทธนาการลงทุนของไทยไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากมีกฎหมายและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันซึ่งต้องศึกษากฎระเบียบให้ละเอียด ด้านการเปิดตลาดของไทยมีน้อยเพราะมีปัญหาด้านภาษาดิ่งและการค้าส่วนใหญ่จะทำการลักลอบเนื่องจากคิดระเบียบการค้าที่กีดกันการนำเข้าสินค้าเกษตร ส่วนปัญหาด้านนโยบายเกิดจากด้านการเมืองและความมั่นคงซึ่งส่งผลต่อนโยบายเศรษฐกิจ

ศูนย์พัฒนาภาคเหนือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2541) ได้ทำการศึกษาแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือ ผลการศึกษา พบว่ามีอุปสรรคและจุดอ่อนจากไทย ดังนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนมีหลายหน่วยไม่สะดวกในการสั่งการและแก้ไขปัญหาการค้าชายแดนได้ การนำเข้า/ส่งออกมีหลายขั้นตอนทำให้เสียเวลาและเป็นช่องทางการหาผลประโยชน์จากพ่อค้าจึงเกิดการค้านอกระบบสูง อัตราภาษีอากรนำเข้าสินค้าบางชนิดสูงกว่าราคาสินค้า ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ขาดถนนเชื่อมสู่ชายแดน ขาดท่าเทียบเรือในลำน้ำโขง ฤดูแล้งทำเทียบเรือใช้การไม่ได้ บริเวณจุดชายแดนอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติหรือป่าอนุรักษ์ ห้ามนำเข้าสินค้าเกษตรบางชนิด ขาดตลาดสำหรับซื้อขายสินค้า การบริหารจัดการตลาดไม่มีประสิทธิภาพและไม่เป็นระบบ การใช้ที่ดินบริเวณชายแดนไม่เป็นระบบเพราะขาดการวางผัง การกำหนดวงเงินสินค้าผ่านแดนต่อคนต่อครั้งต่อวันต่ำเกินไป อุปสรรคและจุดอ่อนจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ พม่าปิดด่านบ่อยครั้ง ความไม่มั่นคงชายแดน ระบบสาธารณูปโภคและถนนเชื่อมชายแดนกับเมืองต่าง ๆ ระบบขนส่งสินค้าไม่สะดวก พม่าเปลี่ยนระบบการค้าจาก Border Trade เป็น Normal แต่ยังไม่มีความพร้อม การค้าหยกต้องประมูลที่ยุ่งๆ แนวเขตชายแดนไม่แน่นอนทำให้ไม่สามารถสร้างสิ่งถาวรได้ เป็นแหล่งผลิตยาเสพติด พิธีกรทางศุลกากรไม่แน่นอนทำให้การจัดเก็บภาษีไม่แน่นอน ประชากรมีอำนาจซื้อต่ำ กฎระเบียบไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าหน้าที่ ประเทศคู่ค้าไม่มีความไว้วางใจประชาชนไทยเท่าที่ควร รัฐบาลจีนอนุญาตให้ประชาชนจีนออกนอกประเทศน้อย

วีระศักดิ์ ฉินทกานันท์ (2534) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ภาวะราคาและอุปสงค์ต่อสินค้านำเข้าของประเทศไทย ประกอบด้วยรายละเอียดในแง่อัตราการค้า ภาวะราคาและอุปสงค์ต่อสินค้านำเข้าที่สำคัญของประเทศ ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้ พบว่าในช่วงปี 2505 - 2516 มีแนวโน้มค่อนข้างดี และกลับมีแนวโน้มเลวลงนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา จากสาเหตุของวิกฤตการณ์น้ำมัน และค่าเงินบาทของไทยที่เพิ่มค่าแข็งตัวขึ้น ส่งผลกระทบต่อการค้าระหว่างประเทศและภาวะราคาและอุปสงค์ต่อสินค้านำเข้า ผลการศึกษาระบุว่าในกรณีสินค้าหมวดอาหาร สินค้าสำคัญที่มีการนำเข้าในสัดส่วนที่สูง ได้แก่ สินค้าปลาสดแช่เย็น และนมผง ส่วนในกรณีสินค้าน้ำมันเชื้อเพลิงที่มีการนำเข้าสูง คือ น้ำมันดิบ และน้ำมันปิโตรเลียมสำเร็จรูป จากกลุ่มประเทศอาเซียน และกลุ่มประเทศผู้ส่งออกน้ำมัน (OPEC) โดยราคานำเข้าใกล้เคียงกัน

นิศานาถ สุคนธปฏิภาค (2528) ทำการศึกษาเรื่องการส่งเสริมการส่งออกและเสถียรภาพในรายได้สินค้าอุตสาหกรรมส่งออกของประเทศไทยมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาว่ารายได้จากการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมของไทยมีเสถียรภาพหรือไม่การกระจุกตัวของสินค้าส่งออกและตลาดส่งออกเป็นสาเหตุของความไร้เสถียรภาพในรายได้จากการส่งออกที่ได้มีการตั้งสมมติฐานไว้หรือไม่ รัฐบาลควรดำเนินนโยบายการส่งเสริมการส่งออกอย่างไร เพื่อเพิ่มเสถียรภาพให้แก่รายได้จากการส่งออก จากการศึกษารายได้จากการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมโดยส่วนรวมค่อนข้างมีเสถียรภาพและการกระจายจำนวนสินค้าและตลาดส่งออกทำให้รายได้ที่ได้รับจากการส่งออกมีเสถียรภาพมากขึ้น การส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมของไทยประสบผลสำเร็จในด้านการเพิ่มขึ้นทั้งปริมาณและมูลค่าการค้า

พัฒนา ช้วนรักรธรรม (2528) ศึกษาวิจัยการลักลอบหนีศุลกากรและปัญหาการป้องกันและปราบปราม โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุง การดำเนินงานป้องกันและปราบปรามให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การศึกษาพบว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาการลักลอบหนีศุลกากรมีสาเหตุดังนี้คือ การแข่งขันทางการค้าในประเทศ โดยวิธีลดต้นทุนการผลิตเพื่อจำหน่ายสินค้าในราคาถูกในปริมาณเพิ่มขึ้นและผลกำไรมากที่สุด กำแพงภาษีที่กำหนดในอัตราสูงทำให้ราคาสินค้านำเข้ามีจำหน่ายในประเทศมีราคาสูงขึ้น ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการลักลอบหนีภาษีจึง

คุ้มค่ากับการเสี่ยง การบริหารงานจัดเก็บภาษีไม่รัดกุมทำให้การลักลอบหนีศุลกากรได้ง่ายขึ้น ประกอบกับพิธีการในการนำเข้าและส่งออกยุ่งยากล่าช้า ทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากขึ้นจึงได้มีการหลีกเลี่ยงพิธีการต่าง ๆ โดยวิธีการลักลอบหนีภาษี เศรษฐกิจและอาชีพของประชาชนในพื้นที่ซึ่งไม่มีทรัพยากรพอที่จะให้ประชาชนประกอบอาชีพหลักได้ หากภูมิประเทศเอื้ออำนวยก็จะทำให้ประชาชนหันมาซื้อการค้าของหนีภาษีเป็นอาชีพหลัก หรือบางอาชีพที่ต้องทำเป็นฤดูกาลเมื่อว่างเว้นจากการประกอบอาชีพหลัก ประชาชนก็จะหันมาค้าของหนีภาษีด้วย คำนิยมของประชาชนที่นิยมบริโภคสินค้าต่างประเทศ ส่งเสริมให้มีการลักลอบหนีศุลกากรมากขึ้น โดยสรุปเห็นได้ว่าการลักลอบหนีศุลกากรเกิดขึ้นได้ทุกที่และมักจะเกิดขึ้นมากในเขตต่อเนื่องกับชายแดนหรือจากเขตระหว่างประเทศหรือ ในเส้นทางที่มีการคมนาคมติดต่อกัน

กองการค้าสินค้าเกษตรทั่วไป 2 กรมการค้าต่างประเทศ (2539) ได้ศึกษาถึงรูปแบบการค้าซึ่งเป็นการค้าชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านได้ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชนที่อาศัยอยู่ตามบริเวณชายแดนของทั้ง 2 ฝ่าย โดยมีมูลค่าครั้งละไม่มากนักส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่มีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวัน เช่น สินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเกษตรบางชนิด และสินค้าที่หาได้จากธรรมชาติ เช่น ของป่า ซากสัตว์ เป็นต้น เป็นการค้าที่มีกรรมวิธีไม่ยุ่งยาก และมีความสะดวกรวดเร็ว การค้าชายแดนมีทั้งถูกกฎหมายโดยผ่านด่านศุลกากร และการลักลอบค้าหรือการค้าสินค้าที่ผิดกฎหมาย ประเทศเพื่อนบ้านที่มีการค้าชายแดนกับไทย มี 4 ประเทศได้แก่ สหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชา และมาเลเซีย ช่องทางการค้าชายแดน มี 4 ประเภท ดังนี้ จุดผ่อนปรน จุดผ่านแดนชั่วคราว จุดผ่านแดนถาวร จุดผ่านแดนจำลองตามสภาพภูมิประเทศ

สำนักบริหารพาณิชย์ต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ (2540) ศึกษาพบว่า การค้ามีอุปสรรคต่าง ๆ ดังนี้ ความไม่แน่นอนอนทางด้านกฎระเบียบทางการค้า ปัญหาด้านการเงิน เช่น อัตราเงินเฟ้อสูง เงินจืดไม่เป็นที่ต้องการของคู่ค้า การค้าไม่นิยมเปิด L/C ระบบธนาคารไม่เอื้ออำนวย เพราะการค้าต้องผ่านธนาคารของรัฐ การขาดแคลนสถิติที่จะใช้พื้นฐานในการตัดสินใจทางธุรกิจ ปัญหาเรื่องการไม่ยอมรับของสังคมโลก เช่น ด้านมนุษยชน ด้านชนกลุ่มน้อย ปัญหาที่เกิดจากฝ่ายไทยไม่ได้ให้ความสนใจกับตลาดของสหภาพพม่าอย่างจริงจัง การส่งออกสินค้าของไทยอย่างถูกกฎหมายมีต้นทุนสูง การไม่มีกลยุทธ์การตลาดในเชิงรุก

ทำให้เสียเปรียบประเทศในกลุ่มอาเซียน การช่วยเหลือของรัฐต่อผู้ลงทุนไทยในต่างประเทศค่อนข้างน้อย ปัญหาอุปสรรคทางการค้ากับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การค้าปรกติต้องผ่านกระทรวงการค้าของลาว การค้าชายแดนในระบบมีมูลค่าไม่เกินครั้งละ 5 แสนบาท เกิดการค้ำอกระบบเนื่องจากการผ่านพิธีการทางศุลกากรยุ่งยาก ปัญหาและอุปสรรคทางการค้าระหว่างไทยกับมณฑลยูนนาน (จีนตอนใต้) เกิดจากการขนส่งไม่สะดวก การชำระเงินระหว่างประเทศไม่สะดวก เนื่องจากธนาคารมีน้อย มีการกีดกันทางการค้าในรูปแบบภาษีนำเข้า โควต้าและกฎระเบียบต่าง ๆ จีนขาดบุคลากรระดับบริหาร

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย (2539) ศึกษาพบว่าปัญหาอุปสรรคที่มีต่อผู้ประกอบการค้าในจังหวัดเชียงราย ดังนี้ ปัญหาการค้ำอกระบบเนื่องจากสินค้าบางประเภทต้องขออนุญาตจากทางราชการ ปัญหาด้านการชำระค่าสินค้าต้องจ่ายเงินสดเพราะไม่มีการนำระบบเครดิตมาใช้ ปัญหาการแข่งขันกับประเทศอื่นที่ต้นทุนการผลิตต่ำกว่า ปัญหาจากระดับท้องถิ่นไม่มีความร่วมมือทางด้านการค้าอย่างจริงจัง ปัญหาความมั่นคงชายแดนส่งผลกระทบต่อการค้า และปัญหาการขนส่งไม่สะดวกในประเทศคู่ค้า

2.3 ระเบียบวิธีการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

2.3.1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการออกแบบสอบถาม 150 ชุด ซึ่งได้กำหนดประชากรเป้าหมายไว้ 2 กลุ่ม คือ

1.1) กลุ่มเอกชน ประกอบด้วย หอการค้า ผู้ประกอบการค้าชายแดนของหกจังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัดตาก แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา และน่าน ออกแบบสอบถามจำนวน 125 ชุด โดยเก็บข้อมูลใน 2 ลักษณะ คือ

(1) ออกแบบสอบถาม หอการค้าจังหวัด และผู้ประกอบการค้าชายแดน จำนวน 115 ชุด

(2) สัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ประกอบการค้าชายแดน โดยกำหนดเลือกอำเภอที่มีมูลค่าการค้าสูงสุด 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย อำเภอละ 5 ราย รวม 10 ราย

1.2) เจ้าหน้าที่ภาครัฐของไทยที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน เช่น นายอำเภอหรือเจ้าหน้าที่ปกครองในพื้นที่การค้าชายแดน นายด่านศุลกากรหรือเจ้าหน้าที่ และพาณิชย์จังหวัดหรือเจ้าหน้าที่ โดยออกแบบสอบถามจำนวน 25 ชุด

2.) ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานราชการ เช่น กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการต่างประเทศ กรมศุลกากร กระทรวงการคลัง ธนาคารแห่งประเทศไทย และอื่น ๆ

2.3.2 การประมวลผล การวิเคราะห์และประมวลข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ Excel ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เจาะลึกและข้อมูลทุติยภูมิโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่อให้ทราบปัญหาอุปสรรคทางการค้าและความต้องการของผู้ประกอบการค้าโดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ซึ่งจะแยกการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

- 1) วิเคราะห์รายจังหวัดในหกจังหวัดภาคเหนือตอนบน
- 2) วิเคราะห์ภาพรวมทั้งหกจังหวัดภาคเหนือตอนบน